

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:

**TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 7

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023 г. № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Becnazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafae

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 157.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law , Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Raximov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

Sobitova Umidaxon Murod qizi

FUQAROLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISH USTIDAN
PROKUROR NAZORATINI TA'MINLASH MUAMMOLARI 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

JINSIY DAXLSIZLIKKA QARSHI QARATILGAN JINOYATLARDA VOYAGA
YETMAGAN JABRLANUVCHILARNING VIKTIMOLOGIK TAVSIFI18

Israilov Dilshod Shavkatovich

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI32

Kamalova Dildora G'ayratovna, Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH
TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI44

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Meliyev Xudoyor Xurramovich

DAVLAT XIZMATLARI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH KORRUPSIYA VA
BYUROKRATIYAGA TA'SIRCHAN CHORA SIFATIDA57

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN
SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

O'ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
SIYOSATI78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHGA QABUL QILISH JARAYONIGA
KORRUPSIYANING SALBIY TA'SIRI95

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

O'razaliyev Murod Qorayevich

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI 105

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНОЕ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ОХРАНОЙ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ ГРАЖДАН 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Ниёзова Саломат Сапаровна

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
ПОТЕРПЕВШИХ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ
НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ18

Исраилов Дилшод Шавкатович

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ32

Камалова Дилдора Гайратовна, Иброхимов Саидакбар Ильхом угли

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ44

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Мелиев Худоёр Хуррамович

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ
МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ И БЮРОКРАТИИ57

Мажидов Шахзод Абдихалил угли

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ
О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ65

Облакулов Давлат Олтинбоевич

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА
АМИРА ТЕМУРА78

Юсупов Нодирбек Абдужалилович

НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА ПРОЦЕСС ПРИЁМА
НА РАБОТУ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН95

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ 105

CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

PROBLEMS OF ENSURING PUBLIC PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER
THE PROTECTION OF REPRODUCTIVE HEALTH OF CITIZENS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Niyozova Salomat Saparovna

VICTIMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINOR VICTIMS IN CRIMES
AGAINST SEXUAL INTEGRITY 18

Israilov Dilshod Shavkatovich

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH 32

Kamalova Dildora Gayratovna, Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE 44

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Meliyev Khudoyor Khurramovich

DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICES SYSTEM AS AN EFFECTIVE
MEASURE TO CORRUPTION AND BUREAUCRACY 57

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE
REPORTED CORRUPTION OFFENSES 65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD:
AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY 78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

THE NEGATIVE IMPACT OF CORRUPTION IN THE RECRUITMENT
PROCESS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Urazaliev Murod Korayevich

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE 105

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.11.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 02.12.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.ccj.4.4./UXBS1084

UDC: 343.846(045)(575.1)

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI

Kamalova Dildora G'ayratovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoiy odil sudlov fakulteti dekani,

yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ORCID: 0000-0001-6747-8883

e-mail: d.kamalova@tsul.uz

Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoiy odil sudlov fakulteti 4-bosqich talabasi

ORCID: 0009-0000-1175-2062

e-mail: ibrohimsaid010@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish tushunchasi keng tahlil qilingan bo'lib, jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilishning muddatlari, qo'shimcha talablari va ushbu institutning tub mohiyati bayon etilgan. Shu bilan birga, jinoyat huquqida muddatidan ilgari jazodan shartli ozod qilish tushunchasining ijtimoiy-huquqiy mohiyati, tizimi hamda jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilishni nazarda tutuvchi jinoyat qonuni normalarining rivojlanish tarixiga ham e'tibor qaratilgan. Tadqiqot materiallari asosida bir qator o'zbek va xorij olimlarining fikr-mulohazalari va qarashlari tahlil qilingan. Bundan tashqari, maqolada ilmiy tadqiqot metodlari sifatida bir qator ilmiy metodologik usullardan foydalanish orqali mavzuning mohiyatini tushuntirishga harakat qilingan. Mavzuni yanada keng tahlil qilish uchun bir qator xorijiy davlatlarning jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish institutiga taalluqli jinoyat-huquqiy normalari ham atroflicha yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish institutiga kiritilgan so'nggi qo'shimcha va o'zgartirishlar, statistik ma'lumotlar hamda amaliyot materiallari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada mavzuga oid xalqaro davlatlarning jinoyat qonunchiligiga tegishli normalariga tayangan holda muallif xulosalari ham bayon qilingan.

Kalit so'zlar: jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilish, jazo, jazo muddatlari, Jinoyat kodeksi, jazoni ijro etish muassasasi, rejim, javobgarlik, qonun

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Камалова Дилдора Гайратовна,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
декан факультета уголовного правосудия
Ташкентского государственного
юридического университета

Иброхимов Саидакбар Ильхом угли,
студент 4-го курса факультета уголовного правосудия
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В данной статье подробно анализируется сущность условно-досрочного освобождения от отбывания наказания: понятие, сроки и дополнительные требования, установленные к данному институту. Наряду с этим обращается внимание на социально-правовую сущность, систему понятия условно-досрочного освобождения от наказания в уголовном праве, а также на историю развития норм уголовного права, предусматривающих его. На основе материалов исследования были проанализированы мнения и взгляды ряда узбекских и зарубежных учёных. Кроме того, в статье была сделана попытка объяснить сущность данного института с помощью ряда научно-методологических методов. Для более широкого анализа института условно-досрочного освобождения от наказания подробно рассмотрены уголовно-правовые нормы ряда зарубежных государств, касающиеся темы. В результате исследования были проанализированы последние дополнения и изменения, внесённые в законодательство об институте условно-досрочного освобождения от наказания, статистические данные и практические материалы. В статье также изложены выводы автора относительно данной темы, опирающиеся на нормы международного уголовного права.

Ключевые слова: условно-досрочное освобождение от отбывания наказания, наказание, сроки наказания, Уголовный кодекс, пенитенциарное учреждение, режим, ответственность, закон

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE

Kamalova Dildora Gayratovna,
Dean of the Faculty of Criminal Justice,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Philosophy in Law

Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli,
4th year student of the
Faculty of Criminal Justice,
Tashkent State University of Law

Abstract. *This article extensively analyzes the concept of parole, outlines the terms, additional requirements for parole, and the essence of this institution. At the same time, attention is paid to the socio-legal essence and system of the concept of conditional early release from punishment in criminal law, as well as the history of the development of criminal law norms that provide for conditional early release from punishment. Based on the research materials, the opinions and views of a number of Uzbek and foreign scientists were analyzed. In addition, the article attempts to explain the essence of the topic through the use of a number of scientific-methodological methods as research methods. For a more comprehensive analysis of the topic, the criminal law norms of a number of foreign countries concerning the institution of parole are also covered in detail. According to the research results, the latest additions and changes made to the institution of parole, statistical data, and practical materials were analyzed. The article also presents the author's conclusions on the topic, relying on the relevant norms of international criminal law.*

Keywords: *parole, punishment, terms of punishment, Criminal code, institution of punishment, regime, liability, law*

Kirish

Hammamizga ma'lumki, Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida jamiyatimizning turli sohalarida yuz berayotgan keng qamrovli o'zgarish va islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad inson qadrini ulug'lash hisoblanadi. Shunday ekan, ushbu islohotlar jinoyat qonunchiligi va jazoni ijro etish tizimiga ham tegishli hisoblanadi. Buning asosiy sababi, jinoyat qonunchiligidagi ma'lum bir institutlar inson va shaxs uchun ijobiy ahamiyat kasb etadi. Xususan, jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan jazo qo'llash, tegishli jazo choralari belgilash, uni ijro etilishi yoki jazoni o'tash to'xtatilishi kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Jazoni to'xtatish jarayonidan biri bu, albatta, jazoni ijro etishdan shartli ravishda ozod qilish hisoblanadi.

E. Turg'unboyev fikriga ko'ra [1], O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi normalarida ta'kidlab o'tilgan insonparvarlik prinsipi jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish institutida ham o'z aksini topadi. Ushbu fikrga tayanib shuni aytishimiz lozimki, amalga oshayotgan sud-huquq islohotlari bois jinoyat qonunchiligidagi huquqiy normalar yanada takomillashib bormoqda. Xususan, so'nggi yillarda javobgarlik va jazodan ozod qilish asoslari soddalashtirildi, ayrim turdagi jinoyatlar bo'yicha sanksiyalar yengillashtirildi va javobgarlikdan ozod etishga qaratilgan rag'batlantiruvchi normalar joriy etildi.

Shuningdek, insonparvarlik akti sifatida jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan yengilroq jazo tayinlash, shu jumladan, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish va jazoni yengilrog'i bilan almashtirish amaliyoti yanada kengaytirildi. Bu esa yuqorida aytganimizdek, insonparvarlik prinsipining amalda mukammal ta'minlanishiga zamin yaratmoqda. Xususan [2], 2021-yilda 21 780 nafar, 2022-yilda esa 26 753 nafar shaxs muddatidan ilgari shartli ravishda jazoni o'tashdan ozod qilingan. Ushbu yuqoridagi barcha ijobiy raqamlar, jinoyat qonunchiligidagi

liberallashtirish jarayoni ildam odimlab borayotganini, jazoni ijro etish muassasalaridagi jazo o'tayotgan mahkumlar tuzalish yo'liga o'tganligini, huquqqa nisbatan itoatkorlik hissi shakllanib borayotganini, jinoyat qonunchiligining "insonparvarlik prinsipi", shu bilan birgalikda inson qadrini ulug'lashga qaratilgan islohotlar jinoyat qonunchiligini ham qamrab olganligini ifoda etadi.

Material va metodlar

Ushbu maqolada berilgan mavzuni tadqiq etish maqsadida analiz va sintez, deduksiya va induksiya, solishirish va taqqoslash kabi ilmiy metodlardan foydalanilgan.

Mazkur mavzu yuzasidan o'zbek olimlaridan R. Ikramov, M.X. Rustambayev, E. Turg'unboyev; xorijiy olimlardan D.J. Newman, P.R. Anderson, A.M. Плюснин ilmiy qarashlari tahlil qilingan, maqolani xorijiy ma'lumotlar bilan boyitish maqsadida Kanada, Ozarbayjon, Qirg'iziston, Janubiy Koreya, Yaponiya, Xitoy kabi davlatlarning jinoyat qonunchiligidan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish tushunchasining tub ildizlari yurtimizning boy tarixidan o'rin olgan. Bunga misol qilib, qadimiy "Avesto"ni keltirishimiz mumkin. Chunki ushbu manba Markaziy Osiyo xalqlari tarixining yodgorligi bo'lib, unda hozirda shakllangan jinoyat huquqining aynan o'sha davrga monand ma'lum bir elementlari hamda jazo, jazoni qo'llash, jazodan ozod qilishga oid tushunchalar mavjud. Masalan, o'lim jazosiga hukm qilingan zinokorlar 14 ta ariqqa ko'priq solib berish bilan o'z gunohlarini yuvishi mumkin bo'lgan [3]. Bu ham jazodan shartli ravishda ozod qilishga tarixiy misollardan biri bo'lishi mumkin. Xalqaro davlatlar tajribasiga ko'ra, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish rasmiy birinchi marotaba XVIII asrda Avstriya davlati qonunchiligida qo'llangan. Unga ko'ra, "xulq-atvori yaxshi bo'lgan va qat'iy tuzalish yo'liga o'tgan" mahkumlar jazo muddatining yarmidan ko'pini o'taganidan keyin jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan [4].

Mamlakatimizda jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi normalari bilan tartibga solinadi. Jinoyat huquqi nazariyasiga ko'ra, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish – sudlanuvchini jazoning o'talmagan vaqt davomida unga sud tomonidan yuklangan majburiyatlarni bajarishi hamda ijtimoiy tartibni saqlash va yangi jinoyatni sodir etmaslik sharti bilan jazoni o'tashni davom ettirishdan ozod qilishdir [5]. Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilishni qo'llash qonuniy ahamiyat kasb etishi bilan birgalikda tarbiyaviy xususiyatga ega va ijobiy huquqiy harakatni samarali ravishda rag'batlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Jazo muddatining o'talmagan qismi uchun shaxs tomonidan o'z xulq-atvori bilan tarbiyasi va huquqqa bo'lgan itoatkorlik hissi ijobiy tomonga o'zgarganligi va davlat tomonidan bildirgan ishonchni oqlashi kerakligi kabi omillar talab etiladi.

M.X. Rustambayev [5] "jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish – sudlanuvchining jazoning o'talmagan vaqti mobaynida unga sud tomonidan yuklatilgan majburiyatlarni bajarishi hamda ijtimoiy tartibni saqlash va yangi jinoyatni

sodir etmaslik sharti bilan jazoni o'tashni davom ettirishdan ozod qilishdir", deb tushuntiradi.

Jinoyat qonunchiligiga ko'ra, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash, ozodlikni cheklash yoki axloq tuzatish ishlariga hukm qilingan shaxslarga nisbatan qo'llanishi mumkin. Shaxs ijro etilmagan qo'shimcha jazodan ham ozod qilinishi mumkin. Ushbu institutni qo'llash uchun shaxs (mahkum) jazo o'tash uchun belgilangan qoidalarga rioya etib, tartib-qoida talablarini bajarishi va mehnatga nisbatan halol munosabatda bo'lishi talab etiladi. Mehnatga halol munosabat deganda, mahkumlar mehnatga jalb qilinib, o'ziga yuklatilgan mehnat vazifasini va belgilangan normani muttasil, sidqidildan, halol bajarib kelayotganligi uning halol mehnat yo'liga o'tib olganligini ko'rsatuvchi mezon hisoblanib, uni jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish uchun taqdim qilishga asos bo'ladi [5]. Mehnatga halol munosabat, birinchi navbatda, mahkumning jazoni o'tash muassasalarida tashkil etilgan mehnat faoliyatida o'z xohishi bilan faol ishtirokida namoyon bo'ladi. Bunday munosabat mahkumning ishlab chiqarishda, qishloq xo'jaligida, xo'jalik ishida, koloniya hududidagi obodonchilik ishida va boshqa turli ijtimoiy foydali ishlarni halol bajarishida ifodalanadi. Mehnatga halol munosabati, shuningdek, mahkumning muayyan bir hunar o'rganishi, o'z malakasini oshirishi, ish tajribalarini boshqalarga o'rgatishi bilan ham yuzaga keladi.

Yuqoridagi omillarni inobatga olgan holatda xorij olimlari [6] ham jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilish xususiyatlarini quyidagicha tasniflaydilar:

- uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilishning og'irligini yengillashtiradi va jazoning muddatini qisqartiradi;
- mahkumni uzoq muddat jamiyatdan ajratib qo'yishga qaraganda mahkumning tuzalishiga erishishning samarali usuli;
- jazodan shartsiz ozod qilishga nisbatan xavfsizroq, chunki shaxs nazorat qiluvchi organlarning kuzatuvi yordamida asta-sekinlik bilan jamiyat hayotiga moslashib boradi.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligiga ko'ra, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish institutining bir qancha talablari mavjud. Xususan, shaxs tomonidan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyat sodir etilgan bo'lsa, muddatidan ilgari jazodan shartli ozod bo'lishi uchun sud tomonidan tayinlangan jazoni kamida uchdan bir qismini tegishli tartibda o'tagan bo'lishi lozim. Og'ir jinoyati uchun, shuningdek, ilgari qasddan sodir etgan jinoyati uchun ozodlikdan mahrum etishga hukm qilingan bo'lsa, tayinlangan jazo muddatining kamida uchdan ikki qismini, o'ta og'ir jinoyati uchun sud tayinlagan jazo muddatining kamida to'rttdan uch qismini o'tab bo'lganidan keyin qo'llanishi mumkin. Shu bilan birgalikda, agar shaxs jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan yoki jazosi yengilrog'i bilan almashtirilgan holatida jazoning o'talmay qolgan davriy qismida yangidan qasddan jinoyat sodir etsa va unga nisbatan qonuniy hukm tayinlangan bo'lsa, jazodan muddatidan ilgari shartli ozod bo'lishi uchun belgilangan jazoning to'rttdan uch qismini o'tashi lozim.

O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 23-martdagi "O'zbekiston Respublikasining Jinoyat hamda Jinoyat-ijroiya kodekslariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuni orqali O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga o'zgartirish kiritildi. Unga ko'ra Jinoyat kodeksi 73-modda 3-qismining "b" bandidagi "yarmini" degan so'z "uchdan ikki qismini" degan so'zlar bilan, "v" bandidagi "uchdan ikki" degan so'zlar "to'rtidan uch" degan so'zlar bilan almashtirildi. Bunga mahkumlarning tuzalish jarayoni sekin davom etayotgan bo'lishi, manzil-koloniyalarda jazoni o'tash davrida ayrim mahkumlarning o'rnatilgan tartib-qoidalarini buzgan holda jazoni o'tash muassasasi hududini o'zboshimchalik bilan tashlab ketishi, eng achinarlisi, og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarga qayta qo'l urishi hollari va jazoni ijro etish muassasalarida o'rnatilgan qat'iy rejimning mahkumlar tomonidan buzilish holatlari sabab bo'lgan bo'lishi mumkin. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga [7] ko'ra, 2023-yilda jinoyat ishlari bo'yicha birinchi instansiyasi sudlari tomonidan jami 73 797 ta ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsga nisbatan 58 418 ta jinoiy ish ko'rib chiqilgan. Shaxslarning sudlanganlik holati dinamikasi [8] esa 2021-yilda 45 010 ta, 2022-yilda 56 542 ta, 2023-yilda esa 55 763 tani tashkil etib turibdi.

Ushbu berilgan statistik ma'lumotlarga ko'ra, shuni aytishimiz mumkinki, albatta, kundan kunga raqamlarning ortib borishi O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 73-moddasi 3-qismiga yuqorida ta'kidlanib o'tilgan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilganligi qanchalik zarur bo'lganligini ifodalaydi. Chunki jazo qo'llashdan ko'zlangan asosiy tarbiyaviy maqsadga erishmay turib jinoyat sodir etgan shaxslarni jazoning bir qismini o'tab ozodlikka chiqarilishi jamiyatda huquqqa hamda qonunlarga va adolatga nisbatan ishonchning kamayishiga, shu bilan birgalikda, insonlar orasida qayta jinoyat sodir etish holatlarining ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu qatorda jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalari qo'llanmaydigan asoslar ham mavjud. Xususan, umrbod yoki uzoq muddatga ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan shaxsga, o'ta xavfli retsdivistga, uyushgan guruh yoki jinoiy uyushmaning tashkilotchi va qatnashuvchilari jazodan muddatidan ilgari ozod etilmaydi. Shu bilan birgalikda, javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirganlik, o'n sakkiz yoshga to'lmagan jabrlanuvchining nomusiga tekkanlik yoki unga nisbatan zo'rlik ishlatib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirganlik, o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxsni jinsiy aloqada bo'lish yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda jinsiy aloqa qilishga majbur etganlik, o'n olti yoshga to'lmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilganlik yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirganlik, yoki unga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilganlik, voyaga yetmagan shaxs tavsiflangan yoki tasvirlangan pornografik mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirganlik, xuddi shuningdek, bunday mahsulotni tayyorlaganlik, tarqatganlik, reklama qilganlik, namoyish etganlik yoxud voyaga yetmagan shaxsni pornografik xususiyatga ega harakatlarning ijrochisi sifatida jalb etganlik, voyaga yetmagan shaxsni jalb etgan holda qo'shmachilik qilganlik, fohishaxonalarni tashkil etganlik yoki saqlaganlik, O'zbekiston Respublikasiga,

tinchlikka va insoniyat xavfsizligiga qarshi jinoyat sodir etganlik, yadroviy, kimyoviy, biologik va boshqa xildagi ommaviy qirg'in qurollarini, shunday qurollarni ishlab chiqarish uchun foydalanish mumkinligi ayon bo'lgan material va uskunalarni, kontrabanda qilganlik uchun hukm qilingan shaxslarga nisbatan qo'llanmaydi.

Shu o'rinda bir savol yuzaga keladi. Nega aynan yuqorida aytib o'tilgan shaxslarga nisbatan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qoidalari qo'llanmaydi? Ushbu savolga tanqidiy yondashadigan bo'lsak, umrbod yoki uzoq muddatga ozodlikdan mahrum etilgan shaxs – jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga jiddiy zarar yetkazgan shaxs hisoblanadi va bunday shaxs ongida qonunga itoatkor fikr shakllantirish uchun boshqa jazo turlari tayinlash yetarli hisoblanmaydi. Agar bunday shaxs jazodan muddatidan ilgari ozod qilinsa, jazodan ko'zlangan maqsadlarga erishilmay qolishi mumkin. Keyingisi o'ta xavfli retsidivist hisoblangan shaxs. Nazarimizda o'ta xavfli retsidivist axloqan tuzalishi qiyin bo'lgan subyekt hisoblanadi. Agar o'ta xavfli retsidivistga ham shartli ozod qilish qoidalari qo'llansa, shaxs yana va yana qoidabuzarliklarni davom ettirib, jamiyatga ziyon keltirishi mumkin. Fikrimizcha, jamiyatda tartib qoidalarini yaxshilash, jinoyatlarning oldini olish maqsadida qonun chiqaruvchi jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish instituti uchun yuqorida aytib o'tilgan cheklovlar belgilangan.

Tadqiqot natijalari tahlili

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilishdan ko'zlangan maqsadlardan ya'na biri mahkumlarni tarbiyalash, takroran jinoyatlar sodir etilishining oldini olishdir. Shu bilan birga, mahkum ham axloqan tuzalish yo'liga o'tganligini o'zida namoyon etishi talab etiladi. Mahkumning axloqan tuzalishi deganda, shaxs ongida qonunga itoatkor xulq-atvor hamda atrofdagi insonlarga nisbatan hurmatning shakllanishi, mehnatga, jamiyat turmushi qoidalari va an'analariga bo'lgan ijobiy munosabati tushuniladi. Bunda mahkumni axloqan tuzatishning asosiy vositalari jazoni ijro etish va o'tashning belgilangan tartibi (rejimi), ijtimoiy-foydali mehnat, tarbiyaviy ish, umumiy va hunar ta'limi, kasb tayyorgarligi va jamoat ta'siri hisoblanadi. Rejim – fransuz tilida *resime*, ingliz tilida *resimen*, boshqaruv degan ma'noni anglatadi. Rejim muayyan maqsadga erishish uchun qo'yiladigan qoidalar, normalar va tadbirlar yig'indisidir. Jazoni ijro etish muassasasida jazo o'tayotgan shaxs tomonidan muassasada o'rnatilgan tartib-qoidalariga vijdonan amal qilinishi, belgilangan jazo muddatlariga rioya etilishi unga nisbatan jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilishga oid qonun normalarini qo'llashiga asos bo'ladi.

Jinoyat qonunchiligiga binoan, jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish jazoni ijro etish muassasasi ma'muriyatining taqdimnomasiga yoki mahkumning, uning himoyachisining iltimosnomasiga binoan sudya tomonidan qo'llanadi. Mahkum tomonidan belgilangan jazo muddatlari o'tab bo'lingandan keyin jazoni ijro etuvchi muassasa bir oylik muddat ichida shaxsni jazodan muddatidan oldin shartli ozod qilishga oid masalani ko'rib chiqadi, ushbu holat yuzasidan sud organiga taqdimnoma bilan murojaat qiladi. Aytish kerakki, muassasa tomonidan jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish masalasi rad etilishi mumkin. Bunday holatlarda mahkum yoki uning advokati sudga iltimosnoma bilan murojaat qilishi mumkin. Chunki jazoni

o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilish sud tomonidan amalga oshiriladi.

Jinoyat-protsessual qonunchiligiga binoan, yuqoridagi masalaga oid taqdimnoma va iltimosnoma sud tomonidan rad etilsa, rad qilishga oid sud qarori chiqqan kundan boshlab 6 oy muddat o'tgandan so'ng sud tomonidan qayta ko'rib chiqilishi mumkin. Bundan ko'rilib turibdiki, ushbu muddat mobaynida mahkum o'zida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etishi mumkin va axloqan tuzalayotganini namoyon etishi mumkin.

Ushbu huquqiy institut turli xorijiy davlatlarning jinoyat qonunchiligida ham mavjud. Ammo davlatlarning jinoyat qonunchiligidagi jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish tushunchasining tuzilishi xilma-xil bo'lsa ham, undan ko'zlangan maqsad deyarli o'xshash xususiyatlarga ega.

Xususan, Janubiy Koreya Respublikasining Jinoyat kodeksi 72-moddasiga, ko'ra [9], o'g'ir mehnat yoki ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tayotgan shaxs, jazo o'tash qoidalariga to'liq rioya etgan va chin dildan pushaymon bo'lsa, belgilangan jazo muddatining uchdan bir qismini o'taganidan keyin ma'muriy organning tegishli akti bilan jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod bo'lishi mumkin. Aytish kerakki, ushbu davlatning jinoyat qonunchiligida jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish instituti umrbod ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarga nisbatan ham qo'llanishi mumkin. Buning uchun shaxs tayinlangan umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosining yigirma yilini o'tagan bo'lishi lozim. Janubiy Koreya Jinoyat kodeksiga binoan, agar shartli ozod qilingan shaxs tomonidan qasddan jinoyat sodir etilsa, muddatidan ilgari shartli ozod qilish bekor bo'lishiga sabab bo'ladi, biroq ushbu qoida ehtiyotsizlik orqali sodir etiladigan qilmishlar uchun qo'llanmaydi.

Qirg'iziston Respublikasi Jinoyat kodeksiga binoan [10], ozodlikdan mahrum qilish yoki intizomiy harbiy qismda saqlashga hukm qilingan shaxslar, sud tomonidan jazoni o'tashdan shartli ravishda ozod qilinishi mumkin. Qirg'iziston Respublikasi jinoyat qonunchiligining jazodan shartli ravishda ozod qilish normalari O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligi normalari o'rtasida qisman o'xshashliklar mavjud. Masalan, shartli ravishda muddatidan oldin ozod qilish uchun mahkum tuzalish va qayta ijtimoiylashtirishning ijobiy natijalariga erishgan bo'lishi, zarar mavjud bo'lsa, jinoyat tufayli yetkazilgan zararining kamida yarmini qoplagan bo'lishi, jazoni o'tash vaqtida mehnatga va o'qishga vijdonan munosabatda bo'lishi va hokazo shartlar bajarilsagina qo'llanadi. Qirg'iziston Respublikasi jinoyat qonunchiligiga binoan, jazodan muddatidan oldin shartli ozod qilish mahkum tomonidan uning shaxsiy arizasiga yoki jazoni ijro etish tizimi muassasasi ma'muriyatining taqdimiga binoan jazoni o'tash joyidagi sud tomonidan qo'llanadi. Jazodan muddatidan oldin shartli ozod qilish mahkumlar uncha og'ir bo'lmagan jinoyat uchun tayinlangan jazoning kamida uchdan ikki qismini, og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat sodir etganlik uchun tayinlangan jazoning kamida to'rttdan uch qismini, jabrlanuvchi bilan mediatsiya doirasida kelishuvga erishganlar – uncha og'ir bo'lmagan jinoyat sodir etganlik uchun tayinlangan jazoning kamida yarmini, umrbod ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanganda kamida yigirma besh yilini o'taganidan keyin qo'llanadi.

Kanadada shartli ravishda ozod qilish tizimi jinoiy huquqiy tizimining muhim

jihati bo'lib, jinoyatchilarning jamiyatga qayta integratsiyalashuviga ko'maklashish va jamoat xavfsizligini ta'minlash nuqtayi nazaridan muvozanatni saqlashga qaratilgan institut hisoblanadi. Kanadaning shartli ozod qilish tizimi, birinchi navbatda, 1992-yilgi "Tuzatishlar va shartli ozod qilish to'g'risida"gi Qonun [11] (Corrections and Conditional Release Act, 1992 (CCRA)), shuningdek, Kanada shartli ozod qilish kengashi (the Parole Board of Canada (PBC)) tomonidan o'rnatilgan qoidalar orqali tartibga solinadi.

Kanadada qamoq jazosini o'tayotgan shaxslar jazo turi va o'tagan muddatiga qarab jazodan shartli ravishda ozod qilinishi mumkin. Muvofiqlik mezonlari CCRAda ko'rsatilgan va jinoyatning tabiati, jazo muddati, huquqbuzarning xulq-atvori va reabilitatsiya yo'lidagi muvaffaqiyati kabi omillarni o'z ichiga oladi. Kanadaning shartli ravishda ozod qilish kengashi shartli ozodlikdan mahrum qilish to'g'risidagi qarorlarni qabul qilish uchun mas'ul bo'lgan mustaqil ma'muriy organ hisoblanadi. Kengash sodir etilgan huquqbuzarliklar orqali yuzaga keladigan xavfni baholaydi va ularni mahkumlarni shartli ravishda jamiyatga xavfsiz tarzda qo'yib yuborish mumkin yoki mumkin emasligini aniqlaydi. Kengash, shuningdek, shartli ozod qilish shartlarini belgilaydi va ularga rioya etilishini ta'minlash uchun shartli ravishda ozod etilgan shaxslarni nazorat qiladi. Kanadada shartli ozod qilishning ikkita asosiy turi mavjud: kunlik shartli ozod qilish va to'liq shartli ozod qilish. Kunduzgi shartli ozodlik shaxsga kunning kech qismida uyga yoki muassasaga qaytib, kunduzi jamoat ishlarida ishtirok etish imkonini beradi. To'liq shartli ravishda ozod qilish shaxslarga jazoning qolgan qismini ma'lum shartlarga rioya qilgan holda nazorat ostida ochiq jamiyatda o'tash imkonini beradi. Agar shartli ravishda ozod etilgan shaxs shartli ravishda ozod qilish shartlarini buzsa, Kengash shartli ozodlikni bekor qilish va huquqbuzarni qamoqqa olish huquqiga ega. Umuman olganda, Kanadadagi shartli ozod qilish tizimi jamoat xavfsizligini ta'minlash, reabilitatsiya qilish va huquqbuzarlarning jamiyatga muvaffaqiyatli qayta integratsiyalashuvida muhim hisoblanadi. Mazkur huquqiy institut javobgarlik va xavflarni boshqarish tamoyillariga asoslanib, huquqbuzarlar, jabrlanuvchilar va jamiyat manfaatlarini muvozanatlashtiradigan faoliyatni qamrab oladi.

Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksiga ko'ra [12], jazoni o'tashdan shartli ravishda muddatidan oldin ozod qilish axloq tuzatish ishlari, harbiy xizmatni cheklash, ozodlikni cheklash, intizomiy harbiy qismda saqlash, muayyan muddatga ozodlikdan mahrum qilish yoki umrbod ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoni o'tayotgan shaxsga jazoni o'tash shart emas degan xulosaga kelgan bo'lsa sud tomonidan qo'llanishi mumkin. Bunday holda, shaxs asosiy va qo'shimcha jazodan to'liq yoki qisman ozod qilinishi mumkin. Sud jazoni o'tashdan shartli ravishda muddatidan oldin ozod qilishni qo'llashda mahkumga jazoning o'talmagan qolgan qismi davomida bajarilishi lozim bo'lgan bir qator majburiyatlarni yuklashi mumkin.

Ozarbayjon jinoyat qonunchiligiga binoan, mahkum quyidagi muddatlarda jazoni amalda o'taganidan keyin unga nisbatan jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish instituti qo'llanishi mumkin:

- katta ijtimoiy xavfli bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyat uchun tayinlangan jazoning yarmidan kam bo'lmagan miqdorda;

– og‘ir jinoyat sodir etganlik uchun tayinlangan jazo muddatining kamida uchdan ikki qismi;

– og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat sodir etganlik uchun tayinlangan jazo muddatining kamida to‘rt dan uch qismi.

Ozərbaycan Respublikası Jinoyat kodeksi 76-moddasiga binoan, agar shaxs ehtiyotsizlik oqibatida yoki qasddan katta jamoat xavfi bo‘lmagan jinoyat sodir etgan bo‘lsa, jazoni o‘tashdan shartli ravishda ozod etishni bekor qilish yoki saqlab qolish to‘g‘risidagi masala sud tomonidan hal qilinadi, agar shaxs qasddan uncha og‘ir bo‘lmagan, og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat sodir etgan bo‘lsa, sud unga nisbatan shartli ravishda jazoni bekor qiladi va tegishli tartibda jazo tayinlaydi.

Yaponiya Jinoyat kodeksining 28-moddasiga ko‘ra [13], majburiy mehnat bilan yoki majburiy mehnatsiz ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm qilingan shaxsda ijobiy o‘zgarish belgilari aniqlangan va shaxs belgilangan muddatning uchdan bir qismini yoki umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm qilingan taqdirda, ushbu jazoning kamida 10 yilini o‘taganidan keyin davlat organining qarori bilan jazoni o‘tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilinishi mumkin.

Yana bir rivojlangan mamlakatlardan biri – Xitoy davlatining jinoyat qonunchiligiga ko‘ra [14], ozodlikdan mahrum qilish jazosini ijro etish chog‘ida tavba qilish dalillari mavjud bo‘lsa, umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosining yigirma besh yilini yoki retsdivist uchun ozodlikdan mahrum qilish jazosining uchdan ikki qismini yoki ozodlikdan mahrum qilish jazosining yarim qismini o‘taganidan keyin jazoni o‘tashdan muddatidan oldin ozod bo‘lishi mumkin. Muddat qoidalariga rioya etilgandan keyin jazoni ijro etuvchi organ tegishli tartibda Adliya vazirligiga shaxsni jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish uchun ariza bilan murojaat qiladi.

Yuqorida keltirilgan misollarga tayangan holda jazo o‘tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish tushunchasining mohiyatini va huquqiy tabiatini tushunish mumkin.

Biroq masalaning ikkinchi jihati ham mavjud. Mahkumning tuzalish yo‘liga o‘tganligi va ijobiy xulq-atvori jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish uchun dastlabki mezon bo‘lib xizmat qiladi. Yuqorida jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish talablarini jinoyatlarning xavflilik darajasida ko‘ra belgilangan mezonlarini sanab o‘tdik. Albatta, bu yerda mahkum tomonidan o‘talgan jazo muddati ham asosiy ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, tabiiy savol paydo bo‘ladi, jazoning yengillashtirilishi jazodan ko‘zlangan maqsadga qay darajada erishilmoqda? Zero, jinoyat sodir etgan shaxs qilmishidan xulosa chiqarib, uning oqibatlarini tushunib, anglab yetmoqdami?

Xulosalar

Yuqoridagilar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Jazoni o‘tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 7-moddasida ta’kidlab o‘tilgan “insonparvarlik prinsipi”ni ta’minlovchi institut bo‘lib xizmat qiladi. Ammo ushbu qonun normalari amalga oshirilishi uchun mahkum tomonidan tegishli qoidalar bajarilishi zarur.

Darhaqiqat, ushbu institutning muddatiga oid qismlariga kiritilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar orqali mahkumning tuzalish yo‘liga o‘tishi, huquqqa nisbatan

ijobiy fikr shakllanishi uchun ma'lum bir vaqt va fursat talab etiladi. Shunday ekan, jazoni muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish tushunchasi – jazoni ijro etish muassasalarida belgilangan normalarni vijdonan bajarganligi tufayli jazo o'tayotgan mahkumlarga nisbatan rag'batlantiruvchi mezon bo'lib xizmat qiladi, deb aytishimiz mumkin.

Xorijiy davlatlarning jinoyat qonunchiligini tahlil qilish natijasida bir qator davlatlarda umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan shaxslarga nisbatan ham jazodan muddatidan oldin shartli ozod qilish normalari qo'llanishini aytib o'tdik. Masalan: Xitoy, Koreya va Ozarbayjon. Biroq O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligiga ko'ra, jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilishni istisno qiluvchi holatlar mavjudligini va ushbu normalar umrbod yoki uzoq muddatga ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan shaxslarga va o'ta xavfli retsidivist deb topilgan shaxslarga nisbatan qo'llanmasligini yuqorida ta'kidlagan edik.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat-ijroiya qonunchiligiga binoan, jazoning ijro etilishi nazorati tegishli organ va jazoni ijro etuvchi tegishli muassasalar zimmasiga yuklatilgan. Har bir mahkumga ajratilgan oziq-ovqat, mavsumiy kiyim-kechaklar uchun davlat budjetidan mablag' ajratiladi. Shu bilan birgalikda, jazoni ijro etish muassasalarida ma'lum bir o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi beriladi yoki mahkumlar ishlab chiqarish faoliyatiga oid bo'lgan kasblarga o'rgatiladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlarga ko'ra [15], 2021-yilda 12 922 nafar, 2022-yilda 17 610 nafar, 2023-yilda esa 17 391 nafar shaxsga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlangan. Ushbu raqamlar albatta kichik sonlar emas va ushbu sonlar faqatgina jazoga tortilgan shaxslarnigina emas, balki davlat budjetidan sarflangan ortiqcha xarajatlarni o'zida aks ettiradi.

Agar qonunchiligimizda ham yuqoridagi xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligidagi kabi normalarni shakllantira olsak, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 73-moddasi 4-qismi "a" bandida keltirilgan "umrbod ozodlikdan mahrum qilish" jazosiga oid normani dekriminalizatsiya qilish va 73-modda 3-qismi jazodan shartli ozod qilish asoslariga "umrbod ozodlikdan mahrum etish" jazo turining muddatlarini qamrab oluvchi normani kriminalizatsiya qilishimiz lozim.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra [16], 2023-yilda 33 612 nafar shaxs jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan. Qonunchilik talablariga binoan, shaxsni jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish tegishli tartibda sud tomonidan amalga oshiriladi. Jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish uchun shaxsning xulq-atvori, uning butun jazoni o'tash davrida mehnatga va o'qishga nisbatan bo'lgan munosabatini tavsiflovchi ma'lumotlar, uning jazo o'tashi uchun asos bo'lgan hujjatlar nusxalari, jinoyat oqibatida yetkazilgan zarar to'liq yoki qisman qoplanganligi to'g'risida batafsil ma'lumotlar mavjud yoki mavjud emasligi sud organi tomonidan tekshirilishi lozim. Aytish kerakki, har bir jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish to'g'risida murojaat qilgan shaxsning masalasini hal etish uchun sud organidan alohida muddat va ortiqcha quvvat talab etiladi. Chunki

shaxsning haqiqatda tuzalganligiga, uning chin ko'ngildan pushaymonligiga sudya tomonidan xolisona, har taraflama va to'liq baho berilishi lozim.

Shu kabi masalani hal etish uchun qonunchiligimizga Kanada tajribasini qo'llashimiz lozim. Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, ushbu davlatda shaxsni jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish institutining ishlashini tashkil etish uchun "Kanada shartli ozod qilish kengashi" (the Parole Board of Canada (PBC)) faoliyat olib boradi. Ushbu kengash shaxslarning tuzalish holatlari qay darajada ekanligini, moddiy zararlar qoplanganligini, amalda shaxsni jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish mumkin yoki mumkin emasligini aniqlash borasida faoliyat olib boradi.

Agar jinoiy-huquqiy tizimimizda shunday tuzilma tashkil etilsa, sud organlari faoliyatida yengillik yaratilishi va bu holatlar natijasi ushbu organ faoliyatining yanada yaxshilanishiga olib keladi. Agar har bir ma'muriy hududiy birlikda bittadan shunday kengash tashkil etilsa, ushbu kengash faoliyatini amalga oshirish uchun kuchli ekspertlar, xususan, professional psixologlarni jalb etish mumkin. Natijada jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilishga oid huquqiy normalar yanada adolatli, qonuniy qo'llanishiga erishish mumkin.

Umumiy ravishda xulosa qiladigan bo'lsak, muddatidan ilgari shartli ozod qilish – Jinoyat kodeksining tegishli moddasida nazarda tutilgan jazolarga hukm qilinib, jazoning qonunda belgilangan qismini amalda o'tagan va talablarni bajargan shaxslarga nisbatan, ularni shartli ozod qilishni istisno qilish uchun asoslar mavjud bo'lmaganda, sudlar tomonidan qo'llanadigan jinoiy-huquqiy rag'batlantirish chorasi hisoblanadi.

REFERENCES

1. Turg'unboyev E.O. Jazodan ozod qilish institutini takomillashtirish masalalari [Issues of improving the institution of release from punishment]. Tashkent, 2023, p. 274.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi. Shartli ozod qilingan shaxslar statistikasi [Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. Statistics of persons released on parole]. 2021. Available at: <https://stat.sud.uz/index.html>
3. Ikramov R., Saparov B., Saparov A. "Avesto"da huquqiy qarashlar [Legal views in the Avesta]. *Academic Research in Educational Sciences*, 2021, vol. 2/5, p. 8.
4. Plyusnin A.M. Opyt uslovno-dosrochnogo osvobozhdeniya osuzhdennykh v zarubezhnykh stranakh (SSHA, Zapadnaya Yevropa, Yaponiya) [Experience of parole of convicts in foreign countries (USA, Western Europe, Japan)]. Kirov, 2008.
5. Rustamboyev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi [Criminal Law Course of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Military-technical institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan, 2018.

6. Newman D.J., Anderson P.R. Introduction to criminal justice. New York, 2019, p. 356.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Jinoiy ishlarni ko'rib chiqish statistikasi [Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. Statistics on the consideration of criminal cases]. 2023. Available at: <https://stat.sud.uz/index.html>
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Sudlanganlik holati bo'yicha statistik ma'lumot [Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. Statistical information on convictions]. Available at: <https://stat.sud.uz/index.html>
9. Criminal code of the Republic of South Korea. Available at: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=28627&lang=ENG
10. Criminal code of the Kyrgyz Republic. Available at: https://cbd.minjust.gov.kg/112309_
11. Corrections and Conditional Release Act of Canada. Available at: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-44.6/>
12. Criminal Code of the Republic of Azerbaijan Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353 (accessed 15.10.2024)
13. Penal Code of Japan. Available at: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en>
14. Criminal Code of China Available at: <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=C0000001>
15. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi. Ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlangan shaxslar statistikasi [Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. Statistics of persons sentenced to imprisonment]. Available at: <https://stat.sud.uz/index.html>
16. The Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. Statistics of parolees. Available at: <https://stat.sud.uz/index.html>

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son